

שימוש ביהודי כ'גוי של שבת'

הרב שמואל ברוכיאן / בית המדרש להלכות צבא

א. הקדמה

איתא בספרי¹:

"ואם הפר יפר אותם אישה אחרי שמעו... ונשא את עונה מגיד הכתוב שהוא מוכנס תחתיה לעון".

כדומה לכך פירש גם רש"י²: "ונשא את עונה - הוא נכנס תחתיה. למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין".

כידוע, ישנם מחלוקות רבות בהלכה וכל אחד ואחד מישראל פוסק על פי מנהגו ורבותיו. אך כיצד יש לנהוג כלפי פסיקות אלו, האם מותר לאדם אשר מחמיר בהלכה מסוימת להשתמש כ'גוי של שבת' בחברו אשר נוהג להקל בהלכה זו?

שאלה זו מקבלת משנה תוקף בצבא, כאשר ביחידה אחת משרתים יחד מגוון רחב של חיילים מעדות שונות, האוחזים במנהגים שונים זה מזה, ויותר מבאזרחות, בצבא יש ממשק גדול בין החיילים, ורבים מהמעשים הנעשים ע"י כל חייל וחייל הינם בעלי השלכות על שאר החיילים. האם מותר לבקש מאדם הנוהג אחרת להלכה, לנהוג כמנהגו עבור אדם אחר הנוהג להחמיר בדין זה?

ב. אמירה לאחרים שיעשו לו מלאכה לאחר שקיבל שבת

שנינו בשבת³:

"מותר לאדם לומר לחברו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי".

הגמ' עוסקת במקרה שאדם אחד מבקש מחברו שיעשה עבורו פעולה בשבת, אך כל אחד אינו יכול להגיע לפירותיו ולשמור עליהם בהיתר כיוון שהם נמצאים מחוץ ל'תחום שבת' שלו, ובשבילו המעשה שמבקש מחברו הוא אסור, ונחלקו הראשונים בטעם דין זה, מדוע אמירה זו מותרת אע"פ שהמעשה הנ"ל אסור על אומרו?

1 פ' מטות פיסקא קנו.

2 במדבר פרק ל פסוק טז.

3 קנא ע"א.

הרשב"א ביאר⁴:

"כלומר אף על פי שאינו יכול לילך שם, דכיוון שהוא מותר לישראל חבירו לשמרן אין באמירתו כלום, וכתבו בתוספות (אינו נמצא לפנינו) דמהא שמעינן דישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה".

מנגד, כתב הר"ן⁵: "ואין הנדון דומה לראיה, דשאני הכא שאם יש שם בורגנין הרי הוא עצמו שומר". לדעתו, יש לחלק בין מצב שיש היכי תימצי שיעשה האדם את הפעולה בהיתר, אע"פ שבפועל מעשה זה אסור לו כעת, ובין מצב שאין לו כלל אפשרות לעשות מעשה זה בהיתר, שודאי חשיב לאיסור גמור לגביו ואסור לו לומר לאחר לעשותו.

הבית יוסף הקשה על הר"ן⁶: "ואיני מבין דבריו דה"נ איכא למימר אם לא היה מקבל שבת הוא עצמו היה מותר לו לעשות מלאכה". ועיין בב"ח ובט"ז⁷ שתוצו, שסברת בורגנין אינה מועילה כי אם במציאות שההיתר קיים בהווה, אבל כל שההיתר היה בעבר לא מהני, ולכן בבורגנין ההיתר שייך בשבת כגון שיקימו בורגנין עכשיו ע"י גויים לצורך עצמם, ולכן מותר אף בלא בורגנין. משא"כ במי שקיבל עליו כבר שבת שלא שייך לגביו שום היתר. אלא שהגרי"ש אלישיב זצ"ל⁸ הקשה ע"ז, דאכתי יכול להישאל על קבלתו ונמצא שההיתר לפנינו! ולכן כתב לבאר את קושיית הר"ן על הרשב"א, שלא יתכן שנתיר לאדם שקיבל שבת לומר לחברו שיעשה לו מלאכה, כיוון שיש בזה משום 'ממצוא חפצך ודבר דבר'. ומשום שמהרשב"א היה משמע שמותר לומר לו בכל המלאכות, ואילו לדעת הר"ן רק מלאכות כמו 'שמור לי ואשמור לך' מותר לומר לו שיעשה, כיוון שאין בזה איסור של 'ודבר דבר'. וכך נסתרת קושיית הב"י שהרי היה יכול להישאל על קבלתו, דאכתי יש בו משום 'ודבר דבר'. נמצא שלדעת הגרי"ש א כל ההיתר לומר לחברו שיעשה לו מלאכה הוא דווקא בדבר שאין בו משום 'ודבר דבר' או לצורך חפצי שמים.

הב"ח והט"ז כתבו שאין מקום לקושיית הר"ן, משום שמפורש דלאו דווקא ב'שמור לי ואשמור לך' מותר, אלא אפילו בדברים שאסור לו לעשות בשבת מותר לומר לחברו לעשותו,

4 שם, ד"ה 'א"ר יהודה'.

5 שם.

6 אור"ח סי' רסג ד"ה 'כתב הר"ן'.

7 אור"ח סימן רסג ס"ק ג.

8 בספר יו"ט שני כהלכתו סימן ח.

9 כן הביא הרה"ג אביגדור נבנצל בהע' לחבל נחלתו חלק ז סימן ה בשם הגרש"ז אוירבך, לגבי מי שנוהג יו"ט שני של גלויות שאין לו לומר לאדם שאינו נוהג, שיעשה לו מלאכה, משום ממצוא חפצך.

וכ"פ מרן השו"ע¹⁰ שמי שקיבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לו לומר לישראל חברו שיעשה לו מלאכה, והוסיף הרמ"א שקל וחומר במוצ"ש שמי שמאחר להתפלל במוצ"ש או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לומר לחברו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו. וכתב הב"ח שאף לדעת הר"ן נראה שבמוצ"ש מותר, שהרי יכול לעשות המלאכה בעצמו אחרי שיבדיל, ואפילו בכניסת השבת נראה שמודה הר"ן, וכל מה שכתב אינו אלא לדחות ראיית הרשב"א. וכ"פ במנוחת אהבה¹¹ שמותר לומר לישראל חברו שלא קיבל עליו שבת שיעשה מלאכה עבורו. והגרע"י¹² כתב ג"כ לעניין צאת שבת, שמותר לישראל שהמשיך בסעודה שלישית לומר לחבירו שכבר התפלל ערבית שיעשה לו מלאכה ומותר לו ליהנות ממלאכה זו בהמשך סעודתו.

אך הלבוש¹³ כתב לאסור אמירה במוצ"ש, משום שכל האיסורים נמשכים מקדושת השבת, ואינו דומה לאמירה בע"ש שעדיין לא קיבל עליו השבת, והביא ראייה לאסור מאותם אלו שעושים שני ימים יו"כ שאסור להם ליהנות ולאכול ממה שאחרים מבשלים להם¹⁴. אלא שהב"ח דחה דבריו, שאלו העושים שני ימים יו"כ הרי זה מחמת ספק דאורייתא, ואינו דומה ל'שמור לי ואשמור לך', שגוף הדבר אין בו איסור, רק איסור יציאה מהתחום רביע עליה ולכן אינו יכול לשמור עליהם, משא"כ בבישול ביו"כ שעצם המעשה אסור, ובדומה לזה כתב הט"ז, ופסק כהרמ"א.

ונמצא א"כ שישנם כמה טעמים מדוע מותר לומר לחברו שיעשה לו מלאכה אחר שקיבל על עצמו שבת:

- א. כיוון שלמשלח עצמו הייתה אפשרות לעשות את הדבר בהיתר ע"י שלא היה מקבל על עצמו שבת, או ע"י התרת הקבלה, אין כאן איסור אמירה (ב"י ומג"א).
- ב. כיוון שלשליח הדבר מותר, אין בזה איסור אמירה, שאין לאסור אמירה אלא בדבר האסור לכל ישראל (ב"ח וט"ז).
- ג. אין כאן איסור עצמי, שהרי גוף השמירה מותרת, אלא רק איסורא של יציאה מהתחום הוא דרביע עליה (כנ"ל).

ונ"מ בין הטעמים כתב המחצית השקל¹⁵, אם נמצא בעיר שרוב הקהל קיבלו שבת וגם הוא

10 או"ח סימן רסג סעיף יז.

11 עמ' קיא.

12 חזון עובדיה ח"ב עמ' שעו.

13 שם סעיף יז.

14 כמו שפסק באו"ח סימן תרכד.

15 או"ח סימן רסג אות ל.

קיבל עמהם, לדעת הב"י והמג"א אסור לו לומר לחברו שלא קיבל שבת שהולך לביהכ"ס שג"כ לא קיבלו שבת, שיעשה לו מלאכה, שהרי לא שייך לומר שאם לא רצה לא היה מקבל שבת, שהרי בע"כ נגרר אחר הרוב. ולדעת הב"ח והט"ז יהיה הדבר מותר כל עוד אין השליח עושה איסור.

אמנם מצינו סתירה לכך שמותר לבקש מחברי שיעשה לי מלאכות לאחר תוספת שבת, מהל' יו"כ¹⁶, שיש הנוהגים לעשות יומיים יו"כ, והטור הביא בשם הגהות מיימוניות שהנוהגים כך צריכים לנהוג בשני הימים כמו היום הראשון לכל דבר, וכשחל היום השני בע"ש אסור להכין בשבילם צרכי שבת שהוא יו"כ שלהם, וכ"כ המשנ"ב¹⁷. והסביר הט"ז¹⁸, שבמקרה של העושה יומיים יו"כ המחמיר רוצה לצאת ידי ספק ולפי דעתו העושה מלאכה ביום זה הרי הוא עושה איסור, משא"כ באמירה בזמן כניסת או יציאת השבת הרי האחד עושה בהיתר גמור, וכ"כ המג"א¹⁹.

הברכי יוסף²⁰ מביא מחלוקת נוספת בדין יו"ט שני של גלויות, האם מותר לבן חו"ל שנמצא בארץ ישראל (שחייב לשמור יו"ט שני של גלויות לעצמו) לבקש מבן ארץ ישראל שיעשה לו מלאכות, ע"ש. ומצינו בפוסקים נטייה לאסור מעיקר הדין, ושמנהג העולם להקל²¹. למעשה, דעת הגרש"ז אורבך²² שנוהגים להקל בזה, כיוון שכיום יו"ט שני אינו אלא מנהג, ובצירוף שיטת החכם צבי²³ שכל אדם המגיע לא"י יכול לנהוג כמנהג המקום בזה, יש להקל שכן א"י יעשו מלאכות לבני חו"ל ביו"ט שני שלהם. גם השש"כ²⁴ הביא דבריו, אך בגוף ההלכה למעלה פסק שאין לבן חו"ל לבקש מבן א"י שיעשה לו מלאכה, וגם לבן א"י אין לעשות מלאכה לבן חו"ל גם ללא בקשתו.

בשו"ת פני יהושע²⁵ כתב שהלכה זו תלויה במחלוקת האחרונים האם יש שליח לדבר עבירה, אם ככה"ג הוי השליח בר חיובא, שאפשר שיי"ל שכיוון שיכל לקבל עליו השבת, עתה חשיב בר חיובא. ועיין בשו"ת חתם סופר²⁶ שבשבת לא שייך דין שליחות כיוון שעיקר הקפידה היא

16 אר"ח סימן תרכד.

17 שם ס"ק טז.

18 אר"ח סי' רסג ססק"ג.

19 שם ס"ק לג.

20 אר"ח סימן תצו סעיף ד.

21 מעדני אשר סימן טז, עמ' נח.

22 שולחן שלמה סימן רסג סעיף יז.

23 סימן קסד.

24 פרק לא הערה פ*.

25 יו"ד סימן ג בסופו.

26 אר"ח סימן פד.

שגופו ינוח, אבל דעת שו"ע הרב²⁷ דשייך איסור אמירה בדבר שלחבירו מותר, ויש סימוכין לדבריו מדברי בה"ג²⁸ שאסור למי שלא הניח עירוב תבשילין לומר לאדם שהניח עירוב, שיבשל עבורו משום ששלוחו של אדם כמותו. והגינת ורדים כתב בשם מהר"י הכהן²⁹: "שלא גרע ישראל מגוי, דזיל בתר טעמא דכיון דהטעם משום גזירת אמירה משום עשיה, כך שייך בישראל כמו ששייך בגוי ואין לחלק ביניהם".

ג. 'לפני עיור' כשהמכשיל אינו בר חיובא

שנינו בע"ז³⁰:

"מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול".

מדברי גמ' זו מפורש שבדיני לפני עיור אין אנו מתחשבים רק במכשיל, האם לגביו ישנו לפנינו איסור או היתר, אלא יש להתחשב גם בנכשל, האם הדבר אסור או מותר לו. בתשובה לשאלה האם שייך איסור לפני עיור כשנותן אבר מן החי לגוי המצווה על כך, ענה בשו"ת אמונת שמואל³¹ שכל איסור לפני עיור אינו אלא כשהמכשיל גם שייך באותו עניין, אך אם למכשיל הדבר מותר, אף שלנכשל הוא אסור אין בו איסור לפני עיור. ושאני הושטת יין לנזיר שעובר משום לפני עיור אע"פ שהמושיט אינו נזיר, שסוף סוף גם המושיט שייך בנזירות אם יידור בנזירות.

הפרי חדש³² הביא דבריו וכתב "הרי התורה אמרה לפני עור לא תתן מכשול וזה נותן מכשול לפניו שמושיט לו מה שמוזהר עליו", ומה אכפת לך שלמכשיל הדבר מותר? ובשושנת העמקים³³ הקשה ע"ד האמונת שמואל מדברי התוס'³⁴ שכתבו שישראל המקדש גרושה לכהן עובר משום לפני עיור, ואף שאין הישראל מצווה על איסור לקיחת גרושה, וכן הקשה הפרי מגדים³⁵ מדברי התוס'³⁶ שאין מוסרים ד"ת לגוי שנאמר "לא תעשה כן לכל גוי ומשפטים

27 קונטרס אחרון סימן רסג.

28 הובא ברשב"א ביצה יז ע"א.

29 כלל ד סימן טז.

30 ו ע"ב.

31 סימן יד, המהרש"ק - בעל התפארת שמואל על הרא"ש, חי לפני כ - 400 שנה ברוסיה. ישב בבי"ד עם הש"ך.

32 יו"ד סימן סב ס"ק ג.

33 לבעל הפרי מגדים, כלל י.

34 בבא מציעא י ע"ב ד"ה 'דאמר'.

35 שם משב"ז ס"ק א.

36 חגיגה יג ע"א ד"ה 'אין'.

בל ידעום", והקשו התוס' מדוע לא נאסר מצד לפני עיור, שהרי גוי אסור בלימוד תורה. ולכאורה קשה, שהרי ישראל מותר בלימוד תורה ומדוע שיאסר ללמד אחרים אותה? וכן הקשה במנחת חינוך³⁷.

והנה מצאנו באחרונים תירוצים שונים ע"ד האמונת שמואל. את הקושיא מהתוס' בב"מ תירץ החתן סופר³⁸ שהתורה צייתה את ישראל "וקידשתו" ולכן מצווה להפרישו מאיסור, וכ"ש שלא יכשילנו בעבירה. ואת קושיית הפוסקים מהתוס' בחגיגה תירץ הבית יהודה³⁹ שהאמונ"ש אמר דבריו דווקא במצב שלנישט אסור ולמושיט מותר, ולכן קיל גביה ולא חשיב מכשול. אך אם הדבר מצוה למושיט יש עליו איסור של לפני עיור.

ד. איסור 'לפני עיור' כשיש לפני על מה לסמוך

במקרים בהם ישנה מחלוקת בין הפוסקים ויש מנהגים שונים כיצד לנהוג, מתעוררת השאלה כיצד צריך לנהוג אדם שלדעתו קיים איסור בדבר מסוים אולם לדעת חברו אין בכך איסור, ונביא כמה דוגמאות: ספרדי שאסור לו להחזיר מאכל שהתקרר לפלטה, האם מותר לו לבקש מאשכנזי שיחזיר את התבשיל הנ"ל. וכן אדם שאינו מטלטל ברה"ר, האם מותר לו לבקש מהנוהג להקל בזה שיטלטל עבורו חפצים. חברו נוהג להקל בפתיחת בקבוקים בשבת והוא נוהג לאסור. ושורש השאלה היא, שהרי לאדם הנוהג בזה היתר, מעשה זה מותר לגמרי וכך הורו לו רבותיו ולכן לא נחשב כנותן לפניו מכשול. או שמא כיוון שהוא עצמו אוסר מעשה זה אסור לו גם לומר לחברו שיעשהו, ויש לברר האם לדעת האוסר, מי שמתיר חשוב כאונס או כשוגג.

הנה המבי"ט דן האם למי שנזהר לאכול פירות שביעית בקדושתן, יהיה מותר למכור למי שנוהג להקל בזה, וכתב דכיוון שסומכים הם על המקילים בזה אין כאן איסור לפני עיור⁴⁰:

"ולענין הנוזהרים ואוכלים פירות שביעית בקדושתן אם יוכלו לקנות או למכור פירות שביעית לאותם שאינם אוכלים אותם בקדושת שביעית:... נראה שמותר לקנות ולמכור להם ולא יחושו לומר שהם מוסרים להם דמי שביעית ולא יאכלום בקדושתם, וכן אם ימכרו להם מעט פירות שביעית שלא במדה לא יחושו עליהם על מה שלא יאכלום בקדושה אעפ"י שהם מצווים לדעתנו האוכלים פירות שביעית בקדושה, דהא דאסור למכור לחשוד או לע"ה פירות שביעית היינו משום דהוא מצווה כמונו ויודע שיש בהם איסור

37 מצוה רלב אותיות ב-ג.

38 קלט ע"א אות יד.

39 יו"ד סימן יז.

40 ח"א סימן כא ד"ה 'וגם'.

לאוכלם שלא בקדושה ואפ"ה אוכלים אותם אסור ג"כ עלינו למוכרם להם כיוון שאנו יודעים שהם חשודי' ויהיו חוטאים בנפשותם על ידינו ואנו נותני' מכשול לפניה' אבל כשהדבר להם התר שסומכים על המורים להם התר בדין תורה לא נדון אותם לדעתנו כעורים שלא לתת לפניהם מכשול בדבר הנראה לנו איסור ואנו נזהרים ממנו והם נראה להם התר ואינם נזהרים".

כראיה לדבריו הביא את דברי הגמ' ביבמות⁴¹ בהא דנחלקו ב"ש וב"ה אם צרת ערוה מתייבמת, ותנן בסיפא אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירים אלו פוסלין ואלו מכשירין לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מב"ה וכו' לפי שהיו מודיעין להם וכו'. ומשמע דדוקא אותם שהיו אסורות לב"ה היו מודיעים להם ב"ש כדי שיפרשו מהם, אבל האסורות לב"ש ולא לב"ה לא היו נמנעים ב"ה מלישא מהם וב"ש שהיו אסורות להם היו משיאים אותם לב"ה שהיו מותרות להם. ובנדון דידן נמי מה שהוא אסור לנזהרים ומחמירים בפירות שביעית יכולים למכרו וליתנו לנוהגים התר על פי המורים להם.

גם בשו"ת כתב סופר⁴² דן בשאלה דומה, האם מותר לאדם הנוהג איסור בדבר משום שכך עלה לו לדינא מסברתו ושיקול דעתו, לתת לאדם הנוהג היתר בזה את הדבר האסור לשיטתו כיוון שלחברו היתרא הוא, או כיוון שלדעת הנותן איסורא הוא אסור לו להאכיל את הנוהג היתר בזה, כיוון שיש בזה איסור לפני עיור, והביא כמה ראיות לאיסור, ולאחר מכן הביא דברי המבי"ט הנ"ל, והסיק לעניין הלכה שהדבר מותר ואין בזה משום לפני עיור ומסייע ידי עוברי עבירה, כיוון שגם חברו יודע שיש אוסרים אלא שהוא נוהג כהמתירים, ואפילו בכה"ג שהנותן סובר שהוא בוודאי אסור, ומי שמתיר אינו אלא טועה, מותר לתת לו.

שוב הביא דברי השער המלך⁴³ שכתב לגבי מי שאינו מדליק את הסיגריה מנר של חלב מחשש איסור, שאסור לו להדליק לחברו הנוהג היתר בדבר. והביא ראיה לדבריו מהשיטה מקובצת⁴⁴ שהקשה בעניין האומרת טמאה אני לך היאך יכולה לשמש עם בעלה הרי עוברת על איסור לפני עיור, ותירץ שהוא כופה אותה ומשמשת בע"כ. ומוכח דאי לאו הכי הייתה אסורה לשמש מיטתה מדין לפני עיור משום שלדעתה בעלה עובר על איסור, אע"פ שלבעלה אין איסור בדבר כיוון שאינו חייב להאמין לה שטמאה היא, ודחה הכת"ס שאין המקרים דומים, שהרי האישה סוברת שלפי ידיעתה בעלה עובר על איסור, משא"כ במקרה שיש אוסרים ומתירים, כולם יודעים שיש צדדים בספק זה וכל אחד הכריע אחרת⁴⁵. ועיין בשו"ת

41 יג ע"ב.

42 יו"ד סימן עז.

43 הלכות אישות פרק ט הלכה טז.

44 נדרים צ ע"ב.

45 עיין בהערות מעשה חושב על השעה"מ שכתב שאין לדמות כלל בין האישה ד'שויתיה אנפשה חתיכה

מנחת שלמה⁴⁶ שכתב דלא קי"ל כדברי השעה"מ בזה. ובשו"ת יביע אומר⁴⁷ הביא ג"כ דברי הפוסקים לעיל, והעלה שאין איסור לתת לאדם הנוהג היתר דבר שאני נוהג בו איסור. והנה, יש לעיין בטעם ההיתר לתת לאדם אחר דבר שע"פ דעתי הוא אסור. הקובץ שיעורים⁴⁸ העלה שהעושה מעשה איסור ע"פ הוראת חכם אינו חשוב כעושה מעשה איסור, שהתורה ניתנה ע"ד כן שיהיה פסק החכם דעת תורה, ואע"פ שוודאי אחד מהם טועה, הרי מותר לעשות כאחד מהם אפילו שהוא לקולא כיוון ששניהם דעת תורה. ומה שמביאים קרבן על העבר כשמתברר שהוראת החכם הייתה טעות, הוא משום שבשעה שהתברר שעשו את המעשה באיסור הרי למפרע אנו אומרים שעשה עבירה. ועתה מובנים דברי הכת"ס מדוע מותר לתת לאדם שלפי דעתי עובר על איסור ואין בזה משום לפני עיור. ובדעת שעה"מ צ"ל דס"ל שחכם הטועה בהוראתו הרי אינו חשוב כהיתר אלא כשוגג או אונס עד שיתברר שטעה. ומה שאמרה התורה שיש לשמוע לחכמים אפילו אם יאמרו על ימין שהוא שמאל⁴⁹, אין הכוונה שנשתנה עצם הדין ע"פ אותו חכם, אלא זוהי הנהגה שאמרה לנו התורה, מעין חזקה או רוב שזוהי הנהגה⁵⁰. וראיתי בקובץ "הלכתא מבי דינא"⁵¹ בעניין לפני עיור באיסורי שביעית, שדן בטעם ההיתר לספות איסור לאדם המתיר אותו, והביא דברי הקוב"ש והקשה ע"ד, אם הוראת החכם חשובה כהיתר מדוע לאחר שהתגלה שטעה בהוראתו, חשובה הוראת ההיתר למפרע כטעות? וכתב שדומה הדבר לשני שבילין אחד טמא ואחד טהור⁵² שאנו מתירים לשני אנשים ללכת בשני השבילים אע"פ שוודאי אחד מהם טמא, שמצד ההנהגה אנו פוסקים כדברי החזקה.

ומצינו א"כ כמה טעמים מדוע מותר לתת לאדם הנוהג היתר בדבר האסור לדעתי, את האיסור:

דאיסורא, ובין המקרה של עישון חלב. שאיסור לפני עיור אינו כשאר כל האיסורים, שהאיסור הוא להביא אדם אחר לידי עבירה, וכשהוא עושה כן בע"כ לא שייך כלל האיסור, ועוד שבאמירת האישה שהיא אסורה על בעלה הרי היא בעצם רוצה להציל את בעלה מאיסור, וכל אמירתה אינה אלא לאסור אנפשה משום לפני עיור. אבל האוסר עליו הנאה מעישון חלב, הרי אינו שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא משום לפני עיור, אלא רק על עצמו אסר להנות.

46 ח"א סימן סו ד"ה 'ועל מה'.

47 יו"ד ח"ט סימן כח אות ד.

48 ח"ב קונטרס דברי סופרים סימן ד.

49 ספרי דברים פרשת שופטים פסקא קנד ועוד.

50 עיין בזה בשב שבעתתא ו, כב. קוב"ש ב"ב עח ע"א. אולם יש הסוברים שחזקה ורוב הם דינים המבררים את המציאות, וכ"כ בקונטרס הספיקות א-ו ועוד, ואכמ"ל.

51 במאמרו של הרב מרדכי יהודה קראוס, עיין שם בכמה מאמרים בעניין איסור לפני עיור בשביעית ובכלל.

52 פסחים י ע"א, כתובות כז ע"א, ועוד.

- א. הנוהג היתר ע"פ חכם גם אם יתברר שההוראה אינה נכונה, אינו עובר על איסור אפילו באונס.
- ב. העובר על האיסור חשוב כאונס, וע"פ זה י"ל שהמכשיל אדם זה באיסור אינו עובר על לפני עיור.
- ג. כיוון שראוי לו לסמוך על דעת המתיר אינו חשוב לעיור. אלא שע"פ דברים אלו במקום שהחכם הכריע להקל מחמת ספק דרבנן או צירוף של ספיקות, אולי יהיה אסור להביא לו את האיסור, כיוון שגם ע"פ דעתו אין הוא היתר גמור אלא ע"פ צירופים שונים.
- ד. בשו"ת אגרות משה⁵³ הוסיף שבכל מקום שגם בלא סיוענו יכשל האדם ב'עבירה', אזי אין במעשה זה משום 'לפני עיור'.

ה. עשיית מלאכה ע"י אשכנזי לספרדי ולהיפך

הנה יש לברר בטעם היתר האמירה לשליח שישמור לו, האם הוא מטעם שלשליח מותר לעשות ולכן מותר לומר לו לעשות מלאכה זו, או שהוא מטעם שיש היתר למשלח שהיה יכול שלא לקבל שבת. אם נאמר שהולכים בתר עושה המלאכה, אזי יהיה מותר לספרדי לומר לאשכנזי לעשות מלאכה המותרת לו בשבת, וכן ההיפך. ואם הולכים בתר המשלח אזי אין היתר בזה. מדברי הב"י נראה שיש לאסור בזה כיוון שטעם ההיתר הוא משום שישנה אפשרות שלמשלח ג"כ יהיה מותר, ולכן מותר לומר גם לאחר לעשות לו מלאכה, אך ביחס ספרדים-אשכנזים טעם זה אינו תקף. מנגד, מדברי הרשב"א שהביא מרן להלכה נראה שעיקר הטעם להתיר בזה הוא משום שלשליח עשייה זו מותרת, ולפ"ז יהיה מותר אף לומר לאחר לעשות מלאכה שלדעת המשלח היא אסורה, וכל מ"ש הב"י ע"ד הר"ן שהיה יכול שלא לקבל שבת, הוא רק לדחיה בעלמא, ואין זו עיקר דעתו. וכ"כ הפמ"ג⁵⁴ שעיקר טעמו של מרן להתיר אינו אלא משום שלחברו אין איסור בזה, והוכיח מכך שהב"י השמיט חלק מדברי הרשב"א והביא רק את הטעם שלחברו מותר, משמע שזוהי עיקר דעתו. וכן מוכח מדברי הט"ז, והביאו המשנ"ב להלכה⁵⁵.

בשו"ת ציץ אליעזר⁵⁶ דחה את הדמיון למי שקיבל עליו שבת קודם חשיכה, דשאני התם שבאותה שעה איסור שבת אינו בגדר של חפצא, אבל רק בגדר של איסור גברא שקיבל עליו שבת, ובידו היה שלא לקבלה, וכל שיש לו היתר מותר באמירה. משא"כ באמירה

53 אבה"ע ח"ד סימן סא אות ב.

54 או"ח סימן רסג משב"ז ס"ק ג.

55 רסג ס"ק סד.

56 חיי"ח סימן לב.

לנוהג אחרת ממנו, שלדעתו הוא איסור גמור של חפצא, ולכן גם האמירה אסורה לו. ומכאן זה היה מקום לאסור גם את ההנאה אם האשכנזי הכין זאת בעצמו עבורו. ואף יש לאסור לנוהג כב"י לרמוז לנוהג כרמ"א שיחם עבורו תבשיל זה שלא נצטנן לגמרי⁵⁷, וגם אסור לו להנוהג כהרמ"א לחמם תבשיל עבור חבירו הנוהג כהב"י. ורק את ההנאה מהתבשיל יש להתיר, משום שכל מעשה שבת הנתון במחלוקת אין לאסור בדיעבד. בדומה לכך פסק הגר"מ אליהו⁵⁸ שמי שמחמיר כדברי מרן בחימום אוכל בשבת, אסור לו לבקש ממי שמקל בזה שיחמם עבורו אוכל, אך אם נעשית המלאכה שלא באמירתו או שליחותו מותר, כגון פתיחת בקבוק למחמירים בזה⁵⁹.

הגרש"ז אורבך בשו"ת מנחת שלמה⁶⁰ הביא את דברי המבי"ט שהבאנו לעיל, ומבואר מדבריו שאין חוששים לכך שהלוקח מבקש מהמוכר לשקול וגם מכשיל אותו באיסור סחורה שיש רק על המוכר, וגם מוסר דמי שביעית לחשוד. ולעניין הלכה העלה שאף לדעת שער המלך⁶¹ שמי שמחמיר שלא לעשן ביו"ט אסור לו לתת למי שמתיר בזה, משום לפני עור, בעניין דרבנן יודה להתיר. ועוד כתב⁶²:

“בדבר השאלה, אם ספרדי הנוהג כפסק הב"י יכול לומר לאשכנזי הנוהג כרמ"א בסי' שי"ח סט"ו שיניח עבורו תבשיל שלא נצטנן על האש. הוא מחלוקת קדומה אם מי שנמנע מלעשן ביו"ט רשאי לכבד את חבירו בסיגריה הואיל והוא כן רגילה לעשן (עיקר כוונתי שאם האוסר רק סתם מחמיר אין בזה חשש של לפני עיור למי שנוהג להקל, אך אם הוא עצמו מכריע שאסור יש מקום לדון ועיין בספרי הכללים). ואם המחמיר סובר מכח הכרעתו דאסור מסתבר שגם צריך לחשוש ללפני עור אבל אם רק מחמיר על עצמו מפני מנהג אבותיו או רבותיו בכגון דא אין לחוש ללפני עור, כי גם זה שנוהג איסור יודע שחבירו אין צריך להחמיר כמותו וכל אחד כמנהג אבותיו וכן לדידן במי שמחמיר במוצאי שבת כרבינו תם”⁶³.

57 וכ"פ בספר מאור השבת ח"א עמ' תקנב.

58 שו"ת הרב הראשי עמ' 337.

59 וכתב בחזו"ע (ח"ד עמ' תכב. וכ"כ בלוי"ן חן סימן מג והליכות עולם ח"ד פ' בא אות ג) שאף בדין בישול אחר בישול בלח מותר, בהסתמך על המתירים, אפילו שהם מעטים ולא נפסק כן בשו"ע. וכ"כ המנוחת אהבה (ח"א עמ' תרי) שאפילו אם מרן השו"ע והאחרונים אוסרים לעשות כן לכתחילה, אפשר להקל במעשה שבת ע"פ המתירים. וכ"כ בה"ח (אות ה).

60 ח"א סימן מד ד"ה 'וטעמא'.

61 הלכות אישות פרק ז הלכה יב.

62 מנחת שלמה ח"ב סימן לה אות יז, ובמהדורה החדשה תנינא (ב-ג) סימן ק ד"ה 'ובדבר'.

63 ובספר מאור השבת (ח"א מכתב ג אות ח) כתב הגרש"ז שאם המחמיר סובר מכח הכרעתו דאסור, מסתבר שגם צריך לחשוש לאיסור לפני עיור, אבל אם רק מחמיר על עצמו ממנהג אבותיו אין לחוש לאיסור לפני

ובעניין זה שאלתי את הרב אביגדור נבנצל שליט"א, וענה לי שבדבר האסור מדינא אסור לומר לחברו שיעשה לו את המלאכה, אך אם הוא נוהג איסור בזה רק כחומרא, מותר. וכן העלו בשו"ת דבר חברון⁶⁴, ובשו"ת מנחת אשר⁶⁵.

מנגד, בשו"ת שמש ומגן⁶⁶ כתב לגבי אמירה לאשכנזי להחזיר סיר שהורד מהאש ואין היס"ב, שלדעת הספרדים אסור להחזירו, ולדעת האשכנזים אם עדיין לא הצטנן לגמרי מותר להחזירו, ופסק להתיר בזה, ובעיקר היות והאיסור אינו אלא מדרבנן. והסתמך על הסבר הפמ"ג בדברי מרן. גם בילקוט יוסף⁶⁷ פסק שמותר לספרדי לומר לאשכנזי שיעשה לו פעולות האסורות לספרדי⁶⁸.

ו. אמירה לחברו בדבר שאסור רק מדין פסיק רישא

לעניין בקשה לפתוח בקבוקים שלדעת המבקש אסורים בפתיחה בשבת, נראה שיש להקל בזה יותר כיוון שהמהר"ם⁶⁹ אסר לעושים יומיים יו"כ לבקש מאחרים הנוהגים בזה היתר שיעשו להם מלאכה, וכתב לאסור דומיא דאמירה לגוי, ובאיסור מכה בפטיש שיש בפתיחת הבקבוק המלאכה מוגדרת בתור דבר שאינו מתכוון, כיוון שעיקר הפעולה אינה יצירת הכלי אלא פתיחת הבקבוק, ואע"פ שהוא פסיק רישא, לא חמיר מאמירה לגוי בפסיק רישא המותרת⁷⁰, וצ"ע האם נלמד מכאן שבדבר שאינו אסור אלא משום פסיק רישא ישנו צד נוסף

עיוור, כי גם הנוהג בזה איסור יודע שחברו א"צ להחמיר כמותו, שהרי כל אחד מחזיק במנהג אבותיו, וה"ה למי שמחמיר במוצ"ש כדעת ר"ת. ושם שאלוהו (ח"ב מכתב כב אות א) כמהשך לשאלה בח"א, שבמקומות אחרים (ספר מעדני ארץ הערות בענייני שביעית סימן ח עמ' קסג, ובמנחת שלמה סי' מד סוד"ה 'וטעמא', ובסימן נא עמ' רנו ד"ה 'באות יב' בשם הכתב סופר. וע"ע בשו"ת אגרות משה ח"א ס"ס קפו בד"ה 'אף') ביאר שאין צריך לחשוש לאיסור לפני עיוור גם בדבר שסובר שבודאי אסור. והשיב הגרשו"א שעיקר כוונתו בזה היא שאם האוסר סתם מחמיר אין בזה חשש של לפני עיוור למי שנוהג להקל, אך אם הוא הכריע להלכה שאסור יש מקום לדון.

64 סימן תלו - תלו.

65 ח"א סימן יא.

66 ח"ג סימן יד.

67 שבת כרך א ח"ב עמ' רל.

68 וחזר בו ממ"ש בח"ג עמ' ריז, ושם כתב שדעת הגרע"י לאסור אמירה זו, ואם עשה לבדו אין למחות בידו. אמנם לגבי החזרת התבשיל שלא נצטנן לגמרי לפלטה, הסכים בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' שצז) שהמיקל להגיד לאשכנזי שישים על הפלטה, יש לו על מי לסמוך.

69 מהר"ם מרוטנבורג, דפוס פראג סימן עו.

70 עיין משנ"ב סימן רנג ס"ק צט.

להקל בנידון דיין. אמנם דעת הרה"ג אשר וייס⁷¹ שאין לפתוח בקבוקים בשבת מעיקר הדין, ואף אסור לומר לחברו הנוהג היתר בדבר שיפתח עבורו, ומשמע שאינו מקבל חילוק זה.

ז. לצאת ידי קידוש כשהמקדש שותה משקה השנוי במחלוקת

נידון נוסף הקשור לעניין זה. הוא בדבר שאלה של אדם אשר הגיע לקידוש, והנה היין שאיתו מקדשים פסול לקידוש לפי שיטתו ומנהגו. האם יכול לצאת י"ח בקידוש הנ"ל?

נראה לומר שיש צדדים לכאן ולכאן להבדיל בין הנידון הנ"ל לבין המקרים הקודמים: כיוון שכאן אף שיש לחברו ע"מ שיסמוך, סוף סוף לפי דעתי הוא שותה מים, שהרי אם 'חדש' אסור (למשל) נמצא שלא היה כלל לפני המבדיל כוס להבדלה, ומה אכפת לך שחברו סומך להכשיר יין זה? אמנם נראה שיש לומר שכאן יש יותר ע"מ שיסמוך, כיוון שחברי יצא י"ח קידוש ואני יוצא מכוחו ג"כ בקידוש, ולא אכפת לך מה שהיין שלו אינו יין.

הפמ"ג⁷² כתב על אותן שנוהרים משתיית שכר משום חדש, צ"ע כשאין לו יין אלא שכר איך יבדיל עליו, והביא עצה שישמע ההבדלה מאחר. והקשה עליו הביאור הלכה⁷³ איך יוצא י"ח הרי לפי דעתו המשקה אסור בשתייה, אא"כ קיבל עליו הזהירות בתורת חומרא ולא בתורת איסור. הגרש"ז אוירבך⁷⁴ אמר שאם הוא עצמו אינו יודע להכריע, רק מחמיר על עצמו לחוש לדעת האוסרים, ממילא כמו שמותר לתת יין כזה למי שאינו מחמיר ואינו עובר משום לפני עיור, וגם מחויב לענות אמן אחר ברכתו, ה"ה שיוצא י"ח קידוש כששומע הקידוש ממנו. וראיתי בילקוט יוסף⁷⁵ שפסק שבדיעבד ספרדי השומע קידוש מאשכנזי המקדש על יין שרובו מים יוצא י"ח קידוש, כיוון שסו"ס שמע קידוש מבר חיובא שקידש על יין לשיטתו, ועי"ש בהערה שהאריך בזה.

ח. סיכום

נראה בסיכום הדברים, שלדעת רוב הפוסקים אמירה לאדם אחר הנוהג היתר בדבר שאינו נוהג בו איסור – אסורה, הגרש"ז א מחלק בין איסורים שאדם מחמיר על עצמו מדינא, ובין איסורים המחמיר על עצמו בתורת חומרא בלבד. מסברא וודאי מובנת דעת האוסרים, כיוון

71 שו"ת מנחת אשר סימן יא. וכותב שם כפי שהבאנו לעיל בשם שבדבר שאדם מחמיר בו ואינו סובר שאסור מעיקר הדין, מותר לומר לחברו שיעשה המלאכה עבורו, אבל בדברים שסובר שאסורים מעיקר הדין, אסור לומר לחברו לעשות עבורו.

72 או"ח סימן רצט אשל אברהם ס"ק יז.

73 סימן רצו סעיף ב ד"ה 'אם'.

74 שש"כ פרק מז הערה פח.

75 כרך א ח"ג עמ' תרב.

שאם נתיר בכל איסור לומר לנוהג היתר בדבר שיעשהו בשבילי, אין זילותא גדולה מזו, ורק בדבר שהאדם מחמיר על עצמו בתור חומרא וחסידות יש מקום להקל כיוון שזוהי החמרא בעלמא ואינה מעיקר הדין וממילא אין כ"כ זילותא.

בשולי הדברים נעיר, שיש ליישב כיצד זה שמדברי המבי"ט והכתב סופר עולה לכאורה שאין איסור 'להכשיל' את הנוהגים היתר בדבר מסוים, אע"פ שאני סובר שהדבר אסור לחלוטין, ואילו בדברי אחרוני זמננו הנטיה היא להחמיר. ונראה ליישב, שהמבי"ט והכתב סופר עסקו בסוגיית לפני עיור ובה הקלו לתת לפני המקלים בהלכה מסוימת דבר שלדעת חשוב לאיסור, משא"כ בנידון שלנו הנושא הוא שליחות, כאשר אני שולח את השני לעשות בעבורי פעולה שלדעתי היא אסורה, ולדעתו היא מותרת, הרי הדבר תלוי בי בלבד שאני המכשיל אותו בדבר שלא שייך להתנהלות הרגילה שלו.

עוד יש להעיר שגם המקלים באמירה של ספרדי לאשכנזי וההיפך, יתכן ומקלים דווקא במקרה הנ"ל, שאין חולק שכל אחד צריך לאחוז במנהג אבותיו, ולכן גם לשיטתי (אני הספרדי) מותר לאשכנזי לעשות מלאכות המותרות לדעת הרמ"א. אך כאשר ישנה מחלוקת שאינה קשורה למחלוקות אשכנזים וספרדים גם הם יודו להחמיר, שהרי לשיטתי אין למקלים מקום להקל, וכן הביא חילוק זה בשו"ת מנחת אשר⁷⁶, ולכן העלה לאסור אמירה של אדם האוסר דבר מסוים לחברו המתיר. גם בשו"ת שבט הלוי⁷⁷ העלה שאם המוציא שבת כר"ת סובר שכך צריך להחמיר, פשוט שאסור לו לומר לנוהג כגאונים שיעשה לו מלאכה, ורק אם קיבל עליו זאת בתור חומרא בעלמא צ"ע אם מותר או אסור⁷⁸. וכ"כ השש"כ⁷⁹ שכל המחמיר כר"ת משום שסובר שכך יש לנוהג להחמיר, אסור לו לומר למי שאינו נוהג כשיטה זו שיעשה עבורו מלאכה. גם השדי חמד⁸⁰ כתב בשם המשכנות יעקב שכל היתר האמירה אינו אלא במי שקיבל שבת קודם השקיעה רק מחמת חסידות בעלמא, ואין בו רק חשש איסור נדר, אבל מי שקיבל עליו שבת שעה קודם הלילה שחושש לדעת הסוברים שמתחילת

76 ש.ם.

77 ח"א סימן נג.

78 הרב דוד יוסף (הלכה ברורה חלק טו סימן רסג אות קכב הע') דחה דבריו, שודאי הנוהג כר"ת במוצ"ש אינו נוהג כך משום שסובר כר"ת, שהרי בע"ש לא מיקל להכניס שבת מאוחר, אלא מקדים כשיטת הגאונים, ומה שמוציא שבת מאוחר יותר כדעת ר"ת הוא כחומרא, ואף לשיטתו אין זה ודאי שחברו עובר על איסור, וא"כ אין מקום לאסור אמירה זו. והוסיף שהגרע"י זצ"ל עצמו שהיה מחמיר ומורה ברבים להחמיר כר"ת, היה נוהג להקל ולבקש מהמקלים שיעשו עבורו מלאכות קודם צאת השבת לדעת ר"ת. וכ"פ בחזון עובדיה (שבת ח"ב עמ' שעח בהע').

79 פרק נט הערה יז.

80 כללים, פאת השדה מערכת הב' אות כו.

השקיעה הוי הלילה, א"כ כמו שהוא חושש לעצמו בעשיית מלאכות כך אסור לו לצוות אחרים בעשיית מלאכה.

אולם יש להעיר שכל נידונו הוא לעניין לכתחילה לגבי אמירה בפה שאדם אחר יעשה לי מלאכה זו. אך בדיעבד ישנו כלל ב'מעשה שבת' שכל מעשה הנתון במחלוקת הפוסקים הרי הוא מותר אפילו במזיד, והטעם לכך הוא דכיוון שנפסק שכל דין מעשה שבת הוא מדרבנן, כתב המשנ"ב⁸¹ בשם הפמ"ג⁸² שבכל מקום שיש מחלוקת הפוסקים אם פעולה מסוימת אסורה, ממילא יש כאן ספק באיסור דרבנן ומותר. וכ"כ המנוחת אהבה⁸³ וכה"ח⁸⁴,⁸⁵.

81 שיח ס"ק ב.

82 אר"ח סימן שיח אשל אברהם ס"ק י.

83 ח"א כה, יג.

84 אר"ח סימן שיח ס"ק ה.

85 אמנם, עיין בספר חוט שני (ח"ב עמ' מ) שכתב, שבכל מקום שיש פלוגתא בפוסקים ויש הכרעה בדין זה, אין זה ספק, וכך אם זה נדון של רבים נגד יחיד, אבל כשאין הכרעה בדין אלא שמחמירים, כגון שהנידון מדאורייתא, וכל כה"ג מיקרי ספק, וכל ספק במעשה שבת מותר. ולא דמי לספק בביה"ש דאסור, דהתם הוי כאתמר הלכתא לחומרא, ע"כ. וכ"כ בספר ברכת השבת (פי"א, יא), וכ"כ בספר דרור יקרא (עמ' תסו) וראייתו מהב"י והמשנ"ב בסימן תרכד, ע"ש.